

Αλέξανδρος Ίσαρης, Ένας poeta universalis στη σφαίρα του φανταστικού:
Βιβλιοπωλείο Πλειάδες, 14 Μαΐου 2018

Ένας poeta universalis στη σφαίρα του φανταστικού

Κυρίες και κύριοι

Ο Αλέξανδρος Ίσαρης είναι ένας poeta universalis, ένας καθολικός δηλαδή δημιουργός, που υπηρετεί την τέχνη με διάφορα εκφραστικά μέσα, κυρίως όμως δια των λέξεων και των εικόνων. Ποιητής, μεταφραστής και πεζογράφος, ζωγράφος και φωτογράφος, αποτελεί μια πολύπλευρη προσωπικότητα, ιδιαίτερη και ιδιόμορφη περίπτωση στον ελληνικό καλλιτεχνικό χώρο, με ευρεία παιδεία, υψηλή ευρωπαϊκή κουλτούρα και διαρκή παρουσία στα πνευματικά και καλλιτεχνικά τεκταινόμενα. Κινείται με άνεση σε όλες τις τέχνες που υπηρετεί, έχοντας αφήσει παντού έντονη τη σφραγίδα του. Θεωρώ, μάλιστα, ότι το καλλιτεχνικό αφήγημα του Ίσαρη είναι ένα και το αυτό, το οποίο ξετυλίγεται κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το είδος της τέχνης την οποία επιλέγει ο δημιουργός για να εκφραστεί.

Τελευταίο βιβλίο του είναι το *Ονειρολόγιο*, μια καλαίσθητη συλλογή από τις εκδόσεις Στερέωμα. Το νέο πόνημα του Ίσαρη, πέραν του περιεχομένου του, αποτελεί κόσμημα και ως βιβλίο-αντικείμενο, καθώς είναι όλα εξαιρετικά επιμελημένα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια, και μάλιστα από τον ίδιο τον συγγραφέα.

Το *Ονειρολόγιο*, όπως αναφέρει ο συγγραφέας στην εισαγωγή του, δεν είναι παρά μια επιλογή από τα όνειρα που κατέγραφε σ' ένα τετράδιο από το 1981 και εξής. Έχουμε λοιπόν 47 σύντομα ή πολύ σύντομα όνειρα, άλλα τρομακτικά κι άλλα ευχάριστα. Η πραγματικότητα, ωστόσο, δεν είναι ακριβώς έτσι. Τα κείμενα που διαβάζουμε στο βιβλίο, έστω και αν έχουν την αφετηρία ή τη βάση τους σε κάποια όνειρα, που είδε πράγματι ο συγγραφέας, δεν είναι μια απλή καταγραφή ενυπνίων, αλλά καθαρές λογοτεχνικές καταθέσεις, ενίοτε ακαριαίες. Ο Ίσαρης, έστω και αν η πρώτη ύλη τού προσφέρθηκε εν ύπνω, χρησιμοποιεί τα όνειρα για να δημιουργήσει, δράττει την ευκαιρία για να κινηθεί και να δοκιμαστεί σε μια πρωτόγνωρη για τον ίδιο μορφή, τη λογοτεχνία του φανταστικού· και μάλιστα να προβάλλει, αυτοαναφερόμενος και αυτοαναλυόμενος, βασικά στοιχεία της οπτικής του για τον εαυτό του και τον κόσμο. Το τέχνασμα δηλαδή του ονείρου δεν είναι παρά μια μικρή «απάτη» της γραφής του. Τα κείμενα του Ίσαρη είναι γραμμένα με τρόπο ρεαλιστικό, παρά την ονειρική ατμόσφαιρα, και διαβάζονται είτε ως ποιήματα σε πρόζα είτε ως συμπυκνωμένα διηγήματα, με αρχή, μέση και τέλος, ως αστραπιαίες εκφράσεις του ασυνείδητου, ως μικρο-ιστορίες με πολλές συνδηλώσεις, που ωθούν τον αναγνώστη και στη δική του ενδοσκόπηση.

Αν έπρεπε να καταθέσω την πρώτη μου αντίδραση για το βιβλίο, θα έλεγα ότι το *Ονειρολόγιο* δεν είναι πάρα ο ίδιος ο Ίσαρης, ολοζώντανος ο συγγραφέας, ο οποίος αποκαλύπτεται μπροστά μας ανακεφαλαιώνοντας και συνοψίζοντας τη γενικότερη βιοθεωρία και κοσμοαντίληψή του και αποκρυσταλλώνοντας την καλλιτεχνική και αισθητική οπτική του. Αυτούσιος ο Ίσαρης λοιπόν, και όχι μόνο διότι τα όνειρα που βλέπουμε, ακόμη κι όταν δεν είναι εμφανείς και άμεσες οι συνδέσεις, ακόμη κι όταν εκτυλίσσονται σουρεαλιστικώ τω τρόπω, συνδέονται οπωσδήποτε με τον ψυχισμό μας. Ο Ίσαρης είναι βεβαίως καλλιτέχνης, αλλά δεν παύει να είναι άνθρωπος. Θα

έλεγα ότι είναι ένας άνθρωπος που καλλιτεχνεί και παράλληλα ένας άνθρωπος που ευτυχεί, υποφέρει, χαίρεται, λυπάται, αρρωσταίνει, αναρρώνει και βαδίζει τη ζωή του. Κάπως βέβαια διαφορετικά από τους κοινούς θνητούς. Διότι βιώνει κάθε συναίσθημα, θετικό ή αρνητικό, και το μεταπλάθει σε τέχνη. Ο Ίσαρης δεν είναι ένας καλλιτέχνης που δημιουργεί στο περιθώριο της ζωής. Η ζωή του ολόκληρη κινείται τόσο φυσικά μέσα στην τέχνη, ώστε ταυτίζεται μαζί της. Έχω την πεποίθηση ότι τα όνειρα του Ίσαρη είναι αντανάκλασεις της ζωής του, αλλά κι εκείνα με τη σειρά τους έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την οπτική του για τα πράγματα. Υπάρχει επομένως μια διαδραστική σχέση ανάμεσά τους, μια ώσμωση, μια διαπίδυση, μια σαφής επι-κοινωνία. Άλλωστε, για να θυμηθούμε τον Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο: «Ό,τι ονειρευόμαστε είμαστε/ είμαστε ό,τι επιθυμούμε.»

Ο Ίσαρης στο *Ονειρολόγιό* του συγκροτεί μια συγκεκριμένη κοσμολογία. Μέσα στο βιβλίο διακρίνονται ποικίλες γραμμές, που οριοθετούν διαφορετικούς τομείς. Υπάρχουν συγκεκριμένοι τόποι, πόλεις στις οποίες ο συγγραφέας έχει ζήσει, όπως η Θεσσαλονίκη, ή άλλες που επανειλημμένως έχει επισκεφτεί, όπως η Μονεμβασιά και η Φλώρινα. Υπάρχει το οικογενειακό περιβάλλον, κυρίως η μητέρα του, αλλά και ο πατέρας, οι θείοι και ελάχιστα η αδερφή, πρόσωπα που τον χαροποιούν αλλά και τον καταδυναστεύουν. Οι τσακωμοί εν ύπνω με τη μητέρα, το πιο αγαπημένο του πρόσωπο, δεν είναι τυχαίοι, αφού και η αγάπη κάποτε καταπιέζει. Υπάρχει ένα σύνολο ζώων, ζώα με ποικιλία συμβολικών σημασιών, άλλοτε όμορφα και φιλικά και άλλοτε επιθετικά, δόλια και απειλητικά: ελάφια και άλογα, αλλά και φίδια, τίγρεις, ελέφαντες, σαλαμάνδρες: «Μόλις άνοιξα την πόρτα του δωματίου μου είδα μια τεράστια σαλαμάνδρα, που κάλυπτε μεγάλο μέρος του τοίχου. Ήταν μαύρη με κίτρινες κηλίδες, που υπήρχαν ακόμη και στη μεγάλη ουρά της. Δεν κουνιόταν καθόλου, λες κι είχε πέσει σε χειμερία νάρκη. Τρόμαξα τόσο πολύ, που παρέλυσά για μερικά λεπτά, γιατί δεν ήξερα πώς να αντιδράσω» («Η σαλαμάνδρα»). Παραπομπή στη *Μεταμόρφωση* του Κάφκα; Υπάρχει το στερέωμα: άστρα, διαστημόπλοια, διπλά φεγγάρια, ουράνια σώματα. Και τέλος, και σημαντικότερο, υπάρχουν προσωπικότητες από τον χώρο της τέχνης και της λογοτεχνίας: Προυστ, Μούζιλ, Ντοστογιέφσκι, Βάγκνερ, Χειμωνάς, Ταρκόφσκι, Καβάφης, Καρυωτάκης, Κάφκα, Κάλλας κ.ά, ακόμη και πολλοί αυτόχειρες (στο ομώνυμο κείμενο-όνειρο), καλλιτέχνες δηλαδή και συγγραφείς που αγάπησε και αγαπά, που συναναστράφηκε ή μετέφρασε και οι οποίοι με τον τρόπο τους τον γαλούχησαν, τον επηρέασαν και συνέβαλαν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και του έργου του. Να θυμίσω ότι στη δεύτερη ενότητα της ποιητικής συλλογής του *Θα επιστρέψω φωτεινός*, με τον τίτλο «Προσωπογραφίες», παρουσιάζονται εν είδει ποιητικών βιογραφιών ποιήματα τιμής στους δημιουργούς που εδώ εμφανίζονται στα όνειρά του. Ο Ίσαρης μέσω των κειμένων του *Ονειρολογίου* βρίσκει την ευκαιρία να ζήσει όπως θα ήθελε με τους αγαπημένους του, να έρθει σε άμεση επαφή με εκείνους που δεν μπόρεσε να συναντήσει παρά μόνο στα έργα τους. Το όνειρο γίνεται αφορμή, για να κλείσει τους λογαριασμούς του και να συνεχίσει την επικοινωνία του μαζί τους ή να περιπλανηθεί σε σκηνές των έργων τους. Βλέπει ακόμη και θεατρικές παραστάσεις (π.χ. τον *Βυσσινόκηπο* του Τσέχοφ). Όλα αυτά αποτελούν νήματα μιας αυτοβιογραφίας, εν ευρεία εννοία, στην οποία αναδεικνύεται μια ζωή όχι ευθύγραμμη αλλά τεθλασμένη και ταραχώδης, μια ζωή που πάλλεται από δημιουργική διάσταση και διάθεση, που φανερώνει ένα πρόσωπο ζωντανό. Και κάθε τι ζωντανό απολαμβάνει τις χαρές και

βιώνει καρτερικά τις λύπες. «Το παν είναι ν' αντέχουμε», έλεγε ο Ρίλκε, και ο Ίσαρης νομίζει ότι αυτό ακριβώς κάνει: «αντέχει».

Το *Ονειρολόγιο* δομείται σ' ένα τετράπλευρο, τις πλευρές του οποίου αποτελούν: η νοσταλγία, το άγχος του θανάτου, ο χρόνος και η βία. Η νοσταλγία οδηγεί πίσω, στον παράδεισο της παιδικής και εφηβικής ηλικίας, τότε που ο συγγραφέας παρατηρούσε τα διαδραματιζόμενα της ζωής, χωρίς να υποφέρει από το άγχος των βασάνων. Ο θάνατος εμφανίζεται με διάφορα προσωπεία. Και παρά την αγωνία του για το αναπόφευκτο, ο δημιουργός δείχνει ότι προσπαθεί να συμφιλιωθεί μέσω της τέχνης του, αντιμετωπίζοντάς τον θάνατο ως πραγματικότητα δημιουργικής αξιοποίησης. Διαβάστε, για παράδειγμα, το υποδειγματικό «Ριζωμένοι άνθρωποι». Αλλά και οι συναντήσεις με τους νεκρούς αγαπημένους του δεν είναι παρά σπουδές θανάτου. Ο χρόνος εμφανίζεται κυρίαρχος και απειλητικός, τα ρολόγια δυναστεύουν τη ζωή: «Βρισκόμουν σ' ένα μεγάλο δωμάτιο, που οι τοίχοι του ήταν καλυμμένοι με ρολόγια. Μικρά και μεγάλα ρολόγια του τοίχου, του χεριού, ρολόγια-αντίκες, ξυπνητήρια, μοντέρνα, χρυσά, ψηφιακά, ασημένια, πλατινένια ρολόγια, το ένα κολλημένο δίπλα σ' άλλο. Από πάνω ως κάτω υπήρχαν μόνο ρολόγια...» («Ο Βυσσινόκηπος») ή αλλού: «Οι αριθμοί εξαφανίστηκαν και έμεινε το λευκό καντράν, σαν να είχε σταματήσει ο χρόνος» («Μικρές φλογίτσες»). Παραπομπή στον Νταλί; Η βία προκαλεί φόβο και τρόμο, ο συγγραφέας είτε γίνεται ο ίδιος δέκτης της βίας, σαν να υφίσταται μπούλινγκ (διαβάστε, για παράδειγμα, την εφιαλτική «Καθαρά Δευτέρα»), είτε καταγράφει τη βία που ασκείται προς άλλους, όπως στο εξαιρετο «Σαν σκυλί» για τον Κάφκα. Σε κάθε περίπτωση προκαλεί αγχωτικές καταστάσεις, αγωνία, ανασφάλεια και ταραχή. Από το άνω τετράπλευρο απορρέουν και άλλα εμφανή μοτίβα, όπως: η ζωή μέσα από τις μεταμορφώσεις της, η οποία μεταπλάθεται σε μνήμη, οι μεταπτώσεις, πανταχού παρούσες ως συστατικό στοιχείο της ζωής και της γραφής του, η απογοήτευση και η μοναξιά, η απομόνωση του καλλιτέχνη, η υποκρισία της εποχής μας, που κουράζει και γεννά τάση για φυγή, η αγάπη και ο έρωτας, τα βάσανα και οι απειλές, και εν τέλει η φθορά.

Τα όνειρα του Ίσαρη είναι γεμάτα συμβολισμούς, προκαλούν αναστάτωση ή προειδοποιούν. Μέσα στο *Ονειρολόγιο* δεν παρελαύνουν μόνο συμβάντα, πρόσωπα, ζώα και πράγματα, αλλά και πλήθος συναισθημάτων. Τα κείμενα του *Ονειρολογίου* είναι γεμάτα με φως και σκοτάδι ταυτόχρονα, κινούνται ανάμεσα στην ποίηση και την πεζογραφία. Για την ακρίβεια είναι κείμενα με πολλή ποίηση μέσα τους (με την έννοια της γλωσσικής εμβάθυνσης και αφαίρεσης), αλλά χωρίς ίχνος ποιητικισμού, ενώ παράλληλα προκαλούν έντονη ποιητική συγκίνηση (δες, για παράδειγμα, το «Πικρό μέλι»). Τα όνειρα είναι παιχνίδια του υποσυνείδητου, συναίρεση γεγονότων και αισθημάτων, συμφυρμός στοχασμών και απολογισμών ζωής, κι ο Ίσαρης είναι σαν να ζει μια φαντασίωση, με εικόνες του φανταστικού. Οι συμπτώσεις, το απρόσμενο, οι ανατροπές, ο σαρκασμός και η σάτιρα κυριαρχούν στα όνειρά του, όπως και στη ζωή μας. Ο συγγραφέας κάποιες φορές αφήνει ανοιχτά πολλά από τα κείμενά του, ώστε να τα συνεχίσει ο αναγνώστης ή να τα ονειρευτεί εκ νέου με άλλον τρόπο.

Θεωρώ ότι το *Ονειρολόγιο* δίνει την ευκαιρία στον Ίσαρη να συμπύξει σε ένα βιβλίο τις μεγάλες αγάπες του, τη μουσική, τη ζωγραφική και την ποίηση, αλλά και να εκφράσει τον φιλοσοφικό στοχασμό του για τη ζωή. Η μουσική είναι πάντα παρούσα, ο συγγραφέας ακούει εν ύπνω άριες, Lieder, ορατόρια, συμφωνίες, τραγούδια από οπερέτες ή ελαφρά ελληνικά και ξένα. Ακούει συγκεκριμένους

συνθέτες: Καρλ Ορφ, Σοπέν, Μπερλιόζ. Πολλές φορές εισπράττουμε τα όνειρά του σαν ζωγραφικούς πίνακες, άλλοτε εξπρεσιονιστικούς κι άλλοτε υπερρεαλιστικούς, ή ακόμη και σαν ατόφια ποιήματα. Ο Ίσαρης δεν αντιμετωπίζει την τέχνη ούτε ως δέκτης ούτε ως πομπός, αλλά ως την πραγματικότητα της καθημερινότητάς του και εν γένει της ζωής του. Σε όλα τα κείμενά του υποδύεται ρόλους, δεν είναι παρά η περσόνα όλων των ηρώων του. Είναι ο Κάφκα, ο Καβάφης, ο Ταρκόφσκι, ο Ρίλκε και τόσοι άλλοι, και τούτο διότι έχει βιώσει ό,τι κι εκείνοι. Τα όνειρα δεν είναι παρά οι εκφράσεις των διαφορετικών εαυτών του· τα παιχνίδια του ασυνείδητου και της σκληρής συνειδητότητας. Ο συγγραφέας διασχίζει τα φαράγγια του ύπνου με ανοιχτά μάτια. Διότι αγρεύει από παντού, για να αμβλύνει τη θλίψη της ζωής. Αναφέρω το πρώτο κείμενο της συλλογής, «Το κομμένο μου κεφάλι», ένα κομβικό του *Ονειρολογίου* γραπτό. Αποτελεί τη συμπύκνωση της ζωής του από την ευφροσύνη της παιδικής ηλικίας μέχρι τη σιωπή της ωριμότητας των 70. Είναι ο καλλιτέχνης, το σώμα, ο άνθρωπος.

Η γραφή του Ίσαρη, ενός πολυτάλαντου πράγματι δημιουργού, είναι μινιμαλιστική και αφαιρετική, σωματική αναμφίβολα, ενώ στηρίζεται συνήθως στην υποβολή μέσω των εικόνων, του ονείρου και των χρωματικών αποχρώσεων. Η γλώσσα του είναι ποιητική και απογυμνωμένη, εκλεπτυσμένη και ιδιάζουσα, λυρική κατά βάση, παρά την ένταση και τις δραματικές ενίοτε αποχρώσεις. Ο Ίσαρης δημιουργεί μ' έναν τρόπο διάφανο και συνάμα δραστικό, «εξαπατά» τον αναγνώστη με την αμεσότητά και την ειλικρίνεια της γραφής του, ενώ ο αναγνώστης γίνεται συνδημιουργός καθώς βιώνει τα γεγραμμένα, ενώ παράλληλα απολαμβάνει εύχυμους και εύγευστους τους καρπούς του δημιουργού.

Το *Ονειρολόγιο* του Αλέξανδρου Ίσαρη, όπως και το σύνολο της καλλιτεχνικής δημιουργίας του, κινείται στη σφαίρα της υπαρξιακής αγωνίας, με οντολογική και μεταφυσική διάσταση. Η σπουδαιότητα του έργου του βρίσκεται στο γεγονός ότι κατέκτησε στη γραφή του ένα εντελώς ιδιαίτερο ύφος, με καταθέσεις παλλόμενες, σφύζουσες και υποβλητικές, που δημιουργούν μια καθαρά ερωτική σχέση τόσο με τα πράγματα με τα οποία καταπιάνεται όσο και με τον αναγνώστη του.

[Ομιλία που εκφωνήθηκε στις 14 Μαΐου 2018 στο βιβλιοπωλείο Πλειάδες, σε εκδήλωση για την παρουσίαση του βιβλίου *Ονειρολόγιο* του Αλέξανδρου Ίσαρη.
Ομιλητές: Στάθης Κουτσούνης, Κατερίνα Σχινά]